

*Ratko Zelenika**

**DRAGO PUPAVAC:
NAČELA EKONOMIKE PROMETA
RIJEKA, VELEUČILIŠTE U RIJECI, 2009.**

U siječnju godine 2009. u izdanju Veleučilišta u Rijeci izašla je knjiga profesora dr.sc. Drage Pupavca s naslovom “Načela ekonomike prometa”. Ukupan opseg teksta iznosi 247 stranica B-5 formata. Osim predgovora naslovljenoga, “Gdje je nestao optimizam?”, uvoda, poveće bibliografije, popisa tablica (57), grafikona (30), shema (15), fotografija (1), zemljovida (11), pedantno sačinjenoga kazala pojmova i kratke bilješke o autoru, knjiga sadrži i devet poglavlja u kojima autor izlaže osnovna načela ekonomike prometa.

Na svršetku dvadesetoga stoljeća, točnije u posljednja dva desetljeća toga stoljeća, promet ponovo izbija u prvi plan zanimanja ekonomista diljem svijeta. Zahvaljujući procesu deregulacije prometnih sustava, otvorit će se slični procesi i u drugim dijelovima mikro-, makro- i globalnoga gospodarskoga sustava, započet će proces deregulacije i slijedit će privatizacija i liberalizacija, a time će se iz osnova promijeniti gospodarski i politički zemljovid svijeta. Drugi razlog povećanoga zanimanja za istraživanje ekonomskih specifičnosti prometa proizilazi zbog za okoliš negativnih učinaka odvijanja prometnih djelatnosti, ili zbog činjenice da razvijene i nerazvijene države izdvajaju sve veći dio bruto domaćega proizvoda za otklanjanje šteta, kojima je promet najveći uzročnik.

Ekonomika prometa jednako kao i druge specijalističke ekonomike, predstavlja kombinaciju statističkih podataka, poučnih priča i alata za analizu. Priče o prometnim poduzećima ili uspješnim prometnim menadžerima obično su naj-

* R. Zelenika, redoviti profesor i znanstveni savjetnik na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci.

zanimljiviji dio studija, ali one služe jedino i isključivo da bi ilustrirale primjenu ekonomskih načela. Ekonomika prometa ne bavi se, primjerice, određivanjem najboljih marketinških odluka koje bi zrakoplovne kompanije morale donjeti da bi povećale broj putnika na određenoj relaciji, nego se bave proučavanjem uvjeta konkurencije u zračnom prometu i definiranjem općih ekonomskih načela. Takve su informacije osnova za vođenje prometne politike, točnije je li potrebno i na koji način poticati konkurenciju u pojedinim granama prometa. U skladu s time postavljena je i misija ovoga visokoškolskoga udžbenika i priručnika.

Da bi se svrha knjige i ostvarila, nametnula se potreba da se problematika ekonomike prometa istraži i obradi u devet zaokruženih, logično raspodijeljenih i tematski povezanih dijelova.

U prvome dijelu, "Uvodu", daje se kratak povijesni pregled zanimanja ekonomista za izučavanje ekonomskih specifičnosti prometa.

Drugi dio, s naslovom "Važnija obilježja ekonomike prometa i prometnog tržišta", sastoji se od dva poddijela: 1) teorijske determinante ekonomike prometa i 2) teorijske determinante prometnoga tržišta.

Za gospodarski i svaki drugi napredak nekoga područja, bilo na lokalnoj, bilo na regionalnoj ili, pak, na državnoj razini, prvi i osnovni preduvjet jest promet. Sukladno s time, u trećem dijelu s naslovom "Promet i gospodarski rast", istražuju se makroekonomska i mikroekonomska uloga prometa. Promatrajući promet u ovome dijelu sa stajališta razvitka narodnih gospodarstava, autor ističe da razvitak prometnih sustava pridonosi, ne samo svladavanju prostornih i vremenskih, tj. prirodnih zapreka međunarodnoj razmjeni, već i da promet počevši od industrijske revolucije u osamnaestome stoljeću značajno podstiče gospodarski rast, a u novije vrijeme ublažava recesije i podstiče svaki gospodarski oporavak.

"Makrotransformacije upravljanja prometom", naslov je četvrtoga dijela knjige. Pokret deregulacije koji je započeo na svršetku sedamdesetih godina 20. stoljeća označit će brojne i višeznačne promjene u upravljanju prometnim i gospodarskim sustavima. Promjene koje su uslijedile u prometu autor proučava u šest međusobno isprepletenih tema: 1) protekcionizam u prometu, 2) regulacija u prometu, 3) deregulacija u prometu, 4) privatizacija u prometu, 5) liberalizacija u prometu i 6) globalizacija u prometu.

"Prometna politika" naslov je petoga dijela. Prometna politika dio je ukupne politike društva i dio ekonomske politike. U skladu s time autor u ovome dijelu, osim obrade teorijskih obilježja prometne politike, utvrđivanjem tzv. vršnih ili maksimalnih povijesnih opterećenja prometnog sektora, analizira ponudu i potražnju prometne infrastrukture u Hrvatskoj. Poseban predmet istraživanja jesu smjernice prometne politike Europske Unije objavljene u Bijeloj knjizi.

U šestome dijelu s naslovom "Troškovi i obujam proizvodnje u prometu", raščlanjivanjem troškova na fiksne, varijabilne i poluvarijabilne, utvrđuje se

njihova ovisnost o obujmu proizvodnje prometnih usluga. Posebnu pozornost autor posvećuje analizi graničnih, potopljenih (sunk) i oportunitetnih troškova u prometu. Troškovi su strukturirani još po dva kriterija: 1) prema tome tko ih snosi i 2) prema mjestu njihovoga nastanka.

Cijene prometnih usluga utvrđuju se dogovorom među korisnicima prometne usluge i prometnim poduzećem ili propisivanjem jediničnih prijevoznih cijena u obliku tarifa. “Određivanje cijene prometne usluge” bitan je čimbenik konkurentnosti pojedinih prometnih poduzeća, ali i pojedinih grana prometa, pa se u ovome dijelu naglasak stavlja na istraživanje baze za određivanje cijene prometne usluge. Praktična primjena tarifa u željezničkom, cestovnom i poštanskom prometu zasniva se na nekoliko primjera iz svakodnevne prakse.

“Parametri uspješnosti i stabilnosti poslovanja prometnih poduzeća”, naslov je sedmoga dijela. U ovome se dijelu polazi od dva osnovna financijska izvješća koja prometna poduzeća sastavljaju potkraj obračunskog razdoblja, a to su: 1) bilanca prometnoga poduzeća i 2) račun dobiti i gubitka prometnoga poduzeća. Potom se daje prikaz analize pokazatelja uspješnosti poslovanja, i to: ekonomičnosti, profitabilnosti, investiranja i proizvodnosti. Slijede analiza pokazatelja stabilnosti poslovanja (pokazatelji likvidnosti i zaduženosti) i analiza pokazatelja aktivnosti prometnoga poduzeća.

U devetome dijelu s naslovom “Suvremeni fenomeni u prometu” istražuju se problemi sigurnosti i ekologije u prometu, financijska stabilnost prometnih poduzeća i energetska učinkovitost prometa i problem alkohola i droga u prometu.

Knjiga “Načela ekonomike prometa” autora Drage Pupavca obiluje važnim statističkim podacima, izračunima, praktičnim primjerima i vlastitim rezultatima istraživanja, čineći time ovo djelo moćnom alatkom u rukama prometnih stručnjaka.

Na kraju, imajući na umu najnovije promjene u prometnoj industriji u svijetu, valja reći i ovo:

Prvo: promet jednako kao i druge na mrežama zasnovane industrije (telekomunikacije, proizvodnja i distribucija električne energije, proizvodnja i distribucija plina, željeznice) koje su osporavale uspješnost djelovanja tržišnoga mehanizma razvijaju novu paradigmu – pomicanja s regulacije na konkurenciju. Dok je tradicionalno naglasak bio na reguliranju potrošačkih cijena da bi se spriječila zloraba tržišne moći “prirodnih” monopola, fokus se pomaknuo prema reguliranju naplate pristojbi za slobodan pristup mreži konkurentskim prometnim poduzećima.

Drugo: kreativan i znanstveni pristup autora u obrađivanju ove teme rezultirao je cjelovitim visokoškolskim udžbenikom koji sublimira postojeća znanja iz

ekonomike prometa, ali i izučava suvremene fenomene, stvorivši temeljitu podlogu za promišljanje suvremenih fenomena u prometu.

Treće: zaključci do kojih autor ekonomskom analizom dolazi zasnivaju se na poznatim ekonomskim zakonima i zakonitostima, čineći čvrsto uporište za definiranje i vođenje učinkovite prometne politike i poslovne politike prometnih poduzeća. Cilj je autora postignut, a vrijednost djela osigurana jasnom i uvjerljivom razradom ekonomskih zakona i zakonitosti u prometu kao i njihovim refleksijama na razvitak prometnih sustava i prometnih poduzeća.

Ovaj udžbenik pisan osebujnim stilom potkrijepljen je brojnim praktičnim primjerima iz poslovne prakse prometnih poduzeća, a to ga čini originalnim i praktično uporabljivim. Izdavanjem ovoga veleučilišnoga udžbenika, što su potvrdili i recenzenti Ratko Zelenika s Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci i Želimir Pašalić s Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, hrvatska znanstvena bibliografija dobila je visokovrijedno i recentno djelo koje izučava ekonomske fenomene u prometu. Ovo će djelo svakako pridonijeti primjerenijoj osposobljenosti studenata stručnih i specijalističkih veleučilišnih, ali i sveučilišnih studija, a u skladu s time i racionalnoj proizvodnji prometnih usluga.